



Editura RAO  
Str. Bârgăului, nr. 9-11, sector 1, București, România  
[www.raobooks.com](http://www.raobooks.com)  
[www.rao.ro](http://www.rao.ro)

PETRE ANGHEL  
*O istorie politică a literaturii române postbelice*  
Copyright © Editura RAO, 2014  
Toate drepturile rezervate

© Editura RAO, 2014

2014

ISBN 978-606-609-636-2

## CUPRINS

INTRODUCERE .....	9
<b>1. LITERATURĂ ȘI POLITICĂ .....</b>	17
1.1. Legături directe și intermediare .....	17
<b>2. TEORII SOCIOLOGICE ASUPRA LITERATURII ȘI ARTEI .....</b>	25
2.1. Alegerea semnificației .....	25
2.2. Un meșteșug socialmente dezvoltat: Thomas Munro .....	27
2.3. O viziune sociobiologică: Edward O. Wilson .....	33
2.4. Critica arhetipală: Northrop Frye .....	36
2.5. „Expresie pentru toată lumea“: Hippolyte Taine .....	43
2.6. Estetica marxistă: Georg Lukács. Rădăcini ale realismului socialist ..	49
2.7. O entitate psihosocială: R.M. Albérès .....	53
2.8. Specificul național și arta ca instituție: Mihai Ralea .....	58
2.9. Cadre sociale și duhul creației: Edgar Papu. Spre restaurarea autonomiei estetice .....	61
<b>3. DOUĂ DECENII SUB CONDUCEREA PARTIDULUI BIRUITOR ..</b>	66
3.1. Între laboratorul de creație și temnița comunistă .....	66
3.2. Harta literaturii române la 1944, înainte de ocupația sovietică .....	77
3.3. O prietenie model sub două regimuri: Al. Rosetti – G. Călinescu ..	86
3.4. Vin muscalii! .....	91
3.5. Vin și consilierii sovietici. Ei par cei mai puternici comuniști .....	102
3.6. Primele măsuri: îngroparea culturii .....	106
3.7. Cine s-a aruncat în brațele dictaturii .....	113
3.8. Atacul asupra limbii române. Groparii literaturii .....	124
3.9. Realismul socialist e în floare, literatura – sub brazdă .....	144

Cuprins

<b>4. UNIUNEA SCRITORILOR DIN ÎNCHISORI. LIBERTATEA MUTĂ.</b>	
<b>REZISTENȚI ȘI DISIDENTI</b>	152
4.1. Față în față	152
4.2. Mici semne de dezgheț	155
4.3. Întoarcerea artei la rosturile ei: promoția '60	162
4.4. Dezghețul. Conferința Scriitorilor din 1962. Contextul politic	166
4.5. Profesorul Liviu Rusu și „reabilitarea“ lui Titu Maiorescu	172
4.6. Evanghelia lacrimei. Nicolae Labiș	175
<b>5. GENERAȚIILE LITERARE ÎN RĂZBOI POLITIC CU PUTEREA</b>	185
5.1. Prin noi însine sau independența promoției '70	185
5.2. Continuatori ai „generației Labiș“. Laurențiu Ulici, criticul generației '70	194
5.3. Generația '80	197
5.4. Reviste, cenacluri, cercuri literare, cafenele, bodegi	209
5.5. Cofetăria „Albina“	214
5.6. Revista <i>Tribuna României</i>	215
5.7. Revista <i>Amfiteatru</i> și cenaclul „Junimea“	219
5.8. Un cenacl de provincie: „Liviu Rebreanu“ din Pitești	221
<b>6. INSURECȚIA NAȚIONALĂ ȘI LITERATURA:</b>	
<b>PROTOCRONISMUL</b>	224
6.1. Două grupări: <i>România literară</i> și <i>Luceafărul</i>	224
<b>7. LIBERTATE, TE IUBIM, CHIAR DACĂ TE SILUIM!</b>	266
7.1. Grupul pentru Dialog Social și Societatea de Mâine	266
7.2. Scriitori și publiciști	282
<b>8. UN VECTOR AL REZISTENȚEI: STILUL</b>	286
8.1. Clasici longevivi estetic	293
Tudor Arghezi	293
Vasile Voiculescu	307
Dimitrie Stelaru	313
8.2. Recuperarea poeziei. Generația Labiș sparge porțile	318
Nichita Stănescu	318
8.3. Cuvântul sabie și cuvântul salvare	330
Mircea Ciobanu	330
Ileana Mălăncioiu	338

Cuprins

Ioanid Romanescu	344
Ioan Alexandru	349
Eugenia Miulescu	356
Dan Verona	360
Nicolae Velea	362
Daniel Turcea	363
Florin Lăiu	364
Mircea Zaciu	369
Mihai Ursachi	369
Nicolae Ionel	371
Nichita Danilov	372
Virgil Mazilescu	372
Alexandru Miran	373
Miron Georgescu	374
Cristiana Eso	374
Aurel Sibiceanu	376
Hanna Bota	377
<b>8.4. Un scriitor peste doctrine</b>	383
Marin Preda	383
<b>8.5. Mircea Eliade, destin universal</b>	402
8.6. Petre Tuțea liber într-o temniță a vorbelor	406
8.7. Emil Botta, poetul neîntinat	409
8.8. Mircea Dinescu și <i>rivuluția</i>	412
8.9. Constantin Noica, bunul păstor	414
<b>În loc de concluzii</b>	429
<b>BIBLIOGRAFIE</b>	437

Scriitorul este un lider de opinie și un creator de conștiințe. El are istoria neamului său în sânge, iar cuvintele limbii materne îi sunt respirație. Dar de aici și până la a le cere scriitorilor să educe masele de proletari în spiritul concepțiilor revoluționare, aşa cum înțeleg dictaturile revoluțiile, este o cale lungă, pe care mulți, tocmai pentru că au conștiință profesională, nu vor să o străbată. Scriitorul își găsește sursele de inspirație oriunde, el nu poate fi legat nici de proletariat, nici de burghezie, nobilimea și cei de la marginea societății sunt, pentru el, membrii aceleiași lumi, ai unui univers uman infinit de trăiri și sensibilități. Mircea Eliade se întreabă de ce analiza sufletească a unei cocote (temă predilectă într-o anumită epocă a dezvoltării practicii românești, dar indicând – mai larg – o înclinație snobă pentru boema și lumea interlopă, altfel disprețuite și excommunicate din universul onorabilității) ar fi mai interesantă decât transcrierea justă a dramei lăuntrice a unui matematician sau metafizician? Orice se întâmplă în viață poate constitui un roman... Orice e viu se poate transforma în epic. Orice a fost trăit sau ar putea fi trăit, inclusiv ideile, teoriile, cunoașterea... Personajul ideal devine omul viu, omul sincer, a cărui trăire nu se dezvăluie prin cunoaștere esențială, reală, directă... Se vizează aici „intuiția concretului“, experiența fenomenologică transpusă în literatură, chemată să pătrundă dincolo de schemele mentale curente, de sentimente demodate și truisme care acoperă cu o crustă aparent obiectivă, autentică, profunda inautenticitate a personajelor. (Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, 1980, p. 399)

Propunându-ne să analizăm literatura română postbelică din perspectivă sociologică, constatăm că aceasta a traversat o perioadă „obsedantă“, care însă, în loc să schizofrenizeze gândirea creatorilor, le-a ținut spiritul treaz, născând întrebarea lui Nicolae Moromete, „Unde mergem noi, Niculae?“ și ajungând la afirmația „imposibilei întoarceri“, în ciuda faptului că viața era „ca o pradă“.

Întrebările unui scriitor se formulează ușor și sunt semnul tinereții spirituale. Cu ele se plăcătesc doar părinții când copiii lor abia au împlinit câțiva ani. Răspunsurile sunt ca ecoul unui strigăt: nu știm dacă vor veni înapoi vreodată, dacă se vor întoarce cu puterea tunetului sau vor dispărea ca ofta-tul unui pustnic.

Scriitorul este un gladiator în arena realității. De la el, care folosește cuvintele la dispoziția tuturor, dar are puterea de a le transforma în săgeți, aşteaptă cititorul despărțirea luminii de întuneric și semnalul pentru un război al eliberării de orice fel de opresiune.

## CAPITOLUL 1

# LITERATURĂ ȘI POLITICĂ

## 1.1. Legături directe și intermediare

Sociologia și literatura sunt două modalități de studiere și exprimare a vieții materiale și spirituale a unei colectivități. Sursa lor este aceeași, diferite sunt doar mijloacele, fiindcă ele își extrag esențele din concepțele impuse irevocabil de clasicismul grecesc – adevăr, bine (frumos) și dreptate. Simplificând, sociologia vrea binele omului și mediului său, plecând de la cunoaștere, iar literatura recreează realitatea, o recompone pentru a arăta ce este frumos și ce nu este în regulă cu sinele omului și al semenilor lui.

Nimic din ce formează realul și chiar imaginarul nu are existență în sine. Totul este așa cum este doar prin raportare la origini, la mediu, la educație, voință și capacitate de reprezentare.

Fenomenele juridice, etnice, lingvistice, economice, religioase, artistice, științifice, scrie D. Gusti, sunt fenomene sociale, născute în societate, dezvoltate în societate și care în afară de societate n-au nici rost, nici înțeles<sup>1</sup>. Sunt doar fapte de viață, lucruri, cum ar spune Durkheim. Între ele există legături directe sau intermediare, care trebuie descoperite cu scopul de a observa regulile de funcționare, iar prima manifestare a spiritului care și-a sujmă acest rol este religia, sensul ei fiind chiar de reglare, de stabilire a regulilor.

„Prima realitate a spiritului, scrie Hegel în *Fenomenologia spiritului*, este conceptul religiei înseși, adică religia ca nemijlocită, și deci religia naturală; în ea spiritul se cunoaște ca obiect al său într-o formă naturală, adică

<sup>1</sup> D. Gusti, *Sociologia militans. Cunoaștere*, vol. I, București, Fundația Regele Mihai I, 1946, p. 121.

nemijlocită. A doua însă, continuă Hegel, este aceea de a se cunoaște în forma naturii suprimate, adică în forma Sinelui... *religia în forma artei* (s.n.)<sup>1</sup>. La forma Sinelui „se ridică configurația prin activitatea productivă a conștiinței, prin care aceasta privește în obiectul ei acțiunea ei, adică Sinele. A treia suprimă unilateralitatea celorlalte două: Sinele este deopotrivă un Sine nemijlocit, după cum nemijlocirea este Sine”<sup>2</sup>.

O primă premisă este deci aceasta: omul devine om când realizează complexitatea sinelui. Complexitatea oferită nu doar de originea sa divină, ci și de multitudinea fațetelor realului. Sociologia, în concepția lui Gusti, „este datoare prin însăși alcătuirea ei ca știință să constate realitatea socială în toate amănuntele ei, fără nicio părtinire și fără niciun ocol, făcând abstracție de orice interes, de altă natură. Numai aşa sociologia deschide căi largi și temeinice studiilor etice și politice și face cu putință o treptată îmbunătățire, a realității sociale, prin reforme sociale și desăvârșire morală”<sup>3</sup>. Sociologia nu este însă singura știință de observare și interpretare a datelor realului. Ea cumulează gândiri teoretice și realități mai mult sau mai puțin măsurabile cu exactitate: economia politică, dreptul, etnografia, folclorul, psihologia socială, lingvistica etc. La fel se întâmplă și cu literatura, mai ales cu romanul, gen intrat târziu în istoria literaturii, dar capabil, ca și sociologia, să pornească – pe rând sau simultan – de la politic, etnografie, psihologie, antropologie, istorie etc. și să ajungă prin cuvinte și compoziție la esența realității. Compunând, sintetizând, fragmentând și apoi, iarăși, fragmentând pentru a sublinia sau chiar îngroșa plinul ori golul existenței. Manifestările religioase, artistice și științifice coexistă, după Gusti, chiar în sănul manifestărilor spirituale. Manifestările economice și spirituale, continuă sociologul-filosof, sunt de natură substanțială în sensul că ele constituie însăși viața socială, în vreme ce manifestările etice, juridice și politico-administrative „sunt de natură formală sau regulativă, în sensul că reglementează și organizează pe cele dintâi”<sup>3</sup>.

Doi importanți teoreticieni literari ai secolului XX, René Wellek și Austin Warren, gândesc asemenea sociologului român, când afirmă că literatura este o instituție socială care folosește ca mijloc de exprimare limba, o creație

## O istorie politică a literaturii române postbelice

**Socială.** Dar și procedeele literare tradiționale – utilizarea simbolurilor, a simbolurilor și a ritmului – sunt sociale prin însăși natura lor, întrucât ele reprezintă convenții și norme, forme care au apărut în cadrul societății. Literatura „reprezintă” „viața”, iar „viața” este, în mare măsură, o realitate socială, cu toate că atât lumea naturală și lumea interioară, subiectivă a individului au format și ele obiectul unor *imitații* literare<sup>1</sup>.

O operă de artă nu este izolată și, pentru a o „recunoaște”, este nevoie de o cercetare în ansamblu a cauzelor și motivelor de care depinde și care o explică. O operă de artă, un tablou, o tragedie, o statuie țin de un ansamblu, de opera totală a artistului, care este autorul ei. Acesta trăiește într-un timp anume, societatea din jurul lui funcționează după reguli sau cutume care nu sunt eterne și nici general valabile, contemporan cu el sunt mai mulți creatori, formați la școli diferite. Apoi, opera lui având o destinație, autorul va fi cu gândul la posibilitățile și voința de interpretare a receptorilor.

Omul nu poate fi surprins doar prin una dintre disciplinele științifice care vor să-l măsoare,oricât ar fi aceasta de cuprinzătoare. El este urmașul unor străbuni care urcă (sau coboară) până la începuturile istoriei și de acolo moștenește încă spaime, convingeri, sensibilități și experiențe. Apusul soarelui ne trezește și acum nostalgie, deși noi știm că va răsări din nou mâine-dimineață la o oră știută dinainte. Și totuși, trăim sentimente oarecum similar cu cei care erau convinși că, pe moment, el a pierdut lupta cu zeul intunericului.

Lupta aceea veche, neîncheiată încă acum, dintre lumină și întuneric, dintre bine și rău, dintre frumos și urât, dintre dreptate și silnicie, dintre omul și fiara din noi (sau, mai elegant: dintre civilizat și rural) a îmbrăcat veșmintele mitologice. Iar miturile nu sunt povești. Iar dacă sunt, atunci realitatea lor este mai puternică decât lucru pipăibil. Este posibil ca ele să ne fie „un limbaj, întâiul limbaj, cel al copilăriei omenirii? se întrebă Marcel Detienne, naivitatea ignoranței sau cuvântul originar? Cântul pământului sau tragedia naturii? Discursul societăților primitive sau arhaice asupra lor înselu?”<sup>2</sup> Limbajul este cel care a asigurat constituirea grupului și transmitea experienței. El este cel care asigură coeziunea societății.

Coeziunea nu se naște însă de la sine, viața materială și spirituală a individului sau a societății nu decurge paralel, ci se află în interferențe și conflict,

<sup>1</sup> Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Despre artă și poezie*, București, Ed. Minerva, 1979, p. 11.

<sup>2</sup> D. Gusti, *Sociologia militans, I, Cunoaștere*, București, Fundația Regele Mihai I, 1946, p. 120.

<sup>3</sup> *Idem*, p. 127.

<sup>1</sup> Renée Wellek, Austin Warren, „Literatura și societatea”, în *Teoria literaturii*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1967, p. 132.

<sup>2</sup> Marcel Detienne, *Inventarea mitologiei*, Editura Symposium, 1997, p. 10.

oricum într-o permanentă contradicție. Contradicția – drept fundament al filosofiei – îmbinată cu prezentul real – drept realizare a rațiunii – reprezintă determinantele ontologice de bază ale gândirii lui Hegel. „Ieșirea pregnantă în evidență a caracterului contradictoriu al prezentului epocii sale este, pentru Hegel, doar punctul de sus a unui proces dialectic care își găsește începutul în natura anorganică, trecând prin biologic și social până la această culme.”<sup>1</sup>

Inițial, conceptul de politică a avut un sens filosofic, iar filosofii se arătau nu numai sensibili, dar și implicați adesea în treburile cetății. Abia cu timpul praxisul social s-a definit cumva prin contrast cu știința politică. Accentul nu se mai punea pe promovarea binelui comun și a virtuții, ci pe arta de a lua și menține puterea, în sensul consacrat de Machiavelli. „De la statul platonic, «educativ», s-a ajuns la un stat dominator, polis, tinzând să devină în cele din urmă un megalopolis tentacular și absorbant.”<sup>2</sup> Pe măsură ce statul intervine mai mult în viața indivizilor, conceptul de libertate tinde să se restrângă, gândirea este înlocuită cu o voință abstractă și chiar artiștii, ființe libere prin excelență, care își sprijină activitatea pe zborul nestingherit al imaginației, compunând și recompunând realitatea, sunt afectați în însăși specificul existenței lor. Creatorii văd realitatea nu în manifestările ei mecanice, dictate de legi invizibile, ci întruchipată în simboluri. Scriitorii, stăpâni absolui ai cuvintelor, pe care le iau din marele ocean al limbii naționale, aleg sensurile care le definesc cel mai bine geniul propriilor zămislii. Poetul folosește cuvintele asemenea magilor, vrăjitorilor sau profetilor. Poeții cred în eternitatea vocabulelor, aşa cum cred matematicienii în realitatea cifrelor. Opera lor este construcție pentru eternitate asemenea templelor antice, iar între Capela Sixtină și *Divina comedie* nu este decât o deosebire de material, nu și una de esență, fiindcă ambele Tânjesc spre înălțimea simbolurilor.

John Dewey, autorul importantului volum *Philosophy and Civilization* (1931), consideră inventarea simbolurilor ca fiind un eveniment extraordinar în istoria umană. Noi credem mai mult: ca fiind un eveniment primordial, texte sacre asigurându-ne că la început a fost cuvântul și apoi facerea. Iar cuvintele sunt simboluri, cu istorie, viață și moarte, punți de legătură între oameni (pe orizontală) și cu divinitatea (pe verticală). Modelele acestor legături sunt transmise prin cultură. Ea este aria celei mai stabile interacțiuni

<sup>1</sup> Georg Lukács, *Ontologia existenței sociale*, București, Editura Politică, vol. I, 1982, p. 196.

<sup>2</sup> Alexandru Zub, „Cultură și politică”, în *Convergiri literare*, Nr. 5, mai 2005.

dintre oameni. „Noile nivele ale comunicării, orientarea contemporană spre dezvoltarea relațiilor culturale și expansiunea orizonturilor culturii globale sunt factorii care fac din această problemă una dintre cele mai importante provocări ale modernității.”<sup>1</sup> În decursul adaptării la mediu social, factorii biologici se formează și în timpul unei psihogeneze. Într-o timp, realizarea potențialului regularizat genetic din timpul ontogenezei este posibil prin procesul de comunicare socială și numai în contextul unui mediu social adecvat. În acest caz, factorul social capătă importanță fundamentală. În cursul de „Teorie a cunoștinței”, tînuit de Nae Ionescu la Universitatea din București în 1926–1927, afirma că „Legea științifică are și ea, sau legea în genere are și ea două părți: una de constatare, alta de normare, de normare a raporturilor”. Privind astfel, putem afirma că sociologia, ca știință, oferă o cercetare de constatare, iar literatura exprimă realitatea printr-o normare a raporturilor.

René Wellek și Austin Warren observă că marea majoritate a problemelor pe care le ridică studiul literaturii sunt, cel puțin în ultimă instanță sau prin implicații „probleme sociale – probleme referitoare la tradiție și convenție, norme și genuri, simboluri și mituri. Adolph Siegfried Tomars, încă din 1940, în *Introduction to the Sociology of Art* afirma că „instituțiile estetice nu sunt bazate pe instituțiile sociale: ele nu sunt nici măcar părți componente ale instituțiilor sociale; ele sunt instituții sociale de un anumit tip, strâns legate de celealte”<sup>2</sup>. Luis Weber crede că „tehnica și știința teoretică și-au alternat eforturile într-o succesiune ritmică, urmând o lege pe care el o boteză a celor două stări. Una e a descoperirilor teoretice și cealaltă a aplicațiunilor practice”.<sup>3</sup>

Problemele în legătură cu literatura și societatea sunt puse, de obicei, înălțimea și privite ca exterioare. Se formulează întrebări cu privire la relațiile dintre literatură și o anumită situație socială, un anumit sistem economic, social și politic. Se fac încercări de a descrie și a defini influența exercitată de societate asupra literaturii și de a stabili și judeca la modul concret care e locul literaturii în societate. Această abordare sociologică a literaturii

<sup>1</sup> Gulnar Gasimova, „Philosophical Aspects of Cultural Relationships”, *Journal of Russian and East European Psychology*, vol. 46, no. 1, March-April 2008, pp. 5-12.

<sup>2</sup> Apud Renée Wellek, Austin Warren, *Teoria literaturii*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1967, p. 132.

<sup>3</sup> Louis Weber, *Le rythme du progrès*, 1913, p. 155, apud Mihai Ralea, „Arta ca placere a artificialității”, în *Scriseri 1, Explicarea omului*, București, Editura Minerva, 1972, p. 156.

este practicată mai ales de cei care subscriu la o filosofie socială precisă<sup>1</sup>. Cunoscut pentru acest mod de interpretare este teoreticianul sovietic G.V. Plehanov, care a instituit o succesiune rigidă în raporturile dintre bază și suprastructură: pe prima treaptă erau situate forțele de producție, cele care condiționează a doua treaptă: raporturile economice; pe fundamentalul lor (ele constituie împreună baza) s-ar edifica, deja ca o suprastructură, „regimul social-politic”; pe treapta a patra este situată „psihologia omului social”, determinată în parte nemijlocit de economie și în parte de regimul social-politic edificat deasupra ei; pe treapta a cincea sunt situate diversele „ideologii” care „reflectă această psihologie”<sup>2</sup>.

Această concepție era însă depășită la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când formele sociale și necesitățile intelectuale au suferit o profundă schimbare, doctrinei estetice din veacul al XIX-lea revenindu-i sarcina de a-i atribui artei un loc într-o lume nouă. În Germania, unde progresul social și economic era stânjenit de calamitatea politică a imperiului dezmembrat, analiștii au conceput era viitoare în termeni metafizici. „Pentru ei, Kant distrusese definitiv vechea cunoaștere rațională a universului și a divinității, obiectivul lor fiind reclădirea ei într-o nouă formă. În acest scop a fost utilizat studiul artei, iar noile concepte metafizice au fost la rândul lor puse la contribuție în vederea unei mai bune înțelegeri a artei. În orice caz, câmpul în care se presupunea că se află frumosul era determinat de marile fapte ale sufletului uman, de viața omenirii în istoria universală, de cosmos și de o ființă supranaturală.”<sup>3</sup> Evident, între idealismul exclusiv al lui Kant și materialismul exacerbat al lui Plehanov era și este loc pentru un studiu echilibrat al relației de interdependență dintre realitatea socioculturală, socio-politică și realitatea literaturii. Si această sarcină revine sociologiei literaturii, care poate studia fenomenele literare, nu numai sincronic, ci și diacronic, întrucât literatura nu este influențată mecanic de realitatea înconjurătoare. Literatura trebuie studiată în corelație cu întreaga societate istorică din care face parte. Fenomenele sociale care o influențează „se ivesc, se desfășoară, se

<sup>1</sup> René Wellek, Austin Warren, *Teoria literaturii*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1967, p. 132.

<sup>2</sup> G.V. Plehanov, *Les questions fondamentales du marxisme*, Paris, Editions sociales, 1974, p. 71, apud Georg Lukács, *Ontologia existenței sociale*, București, Editura Politică, vol. I, 1982, p. 14.

<sup>3</sup> K.E. Everett Gilbert, Helmuth Kuhn, „Societatea și artistul”, în *Istoria esteticii*, ediție revăzută și adăugită, în românește de Sorin Mărculescu, prefată de Titus Mocanu, București, Editura Meridiane, 1972, p. 408.

realitate, se propagă, decad și dispar, lăsând locul altora mai adevărate, nu la imită, ci la diferențele nivele de abstractizare și generalizare: conceptualizare, tipologie, fazeologie, explicație, legitate”<sup>1</sup>.

Există, de asemenea, și o relație bivalentă, după care nu doar literații se inspiră din studiile de sociologie, ci și savanții utilizează observațiile artiștilor. Încă din secolul al XIX-lea, Konrad Friedler aprecia că opera variată a savanților care își găsesc materialul în lucrările de artă, și anume a istoricilor, arheologilor, filologilor, criticiilor, gramaticilor etc. este superioară operei acelora care apreciază doar conform gustului subiectiv, deoarece are un scop justificat ca atare și, în plus, un scop care poate fi atins doar printr-o muncă spirituală serioasă. Întreaga epocă a antichității greco-romane, de la apariția criticiilor alexandrinii și până la declinul vechii culturi, poate fi caracterizată ca decadentă, tocmai prin faptul că forma a fost dezvoltată în detrimentul conținutului. Aceeași situație se întâlnește „în toate epocile unei culturi superioare lipsite însă de o producție artistică importantă”<sup>2</sup>. Prințipiu activității artistice este producerea realității în sensul că prin activitatea artistică realitatea dobândește existență, adică formă, urmând o anumită direcție.

Desigur, și omul de rând, și artistul trăiesc în același mediu și iau contact cu aceeași realitate. Perceperea este cea care-i diferențiază. Pentru omul înzestrat cu talent artistic funcția ochiului reprezintă un criteriu de diferențiere; toate celelalte funcții sunt comune și celorlalți oameni. Conștiința realității, care ia naștere și se dezvoltă în artist, se specializează însă într-un mod deosebit, și anume exclusiv datorită simțului vizual. Văzul evoluează spre o formă de exprimare proprie; el nu se epuizează niciodată în contribuția adusă la formarea reprezentărilor și noțiunilor, și nici în faptul că rămâne la nivelul pasiv de receptare a impresiilor; această pasivitate este strâns legată de o atitudine activă care duce mai departe – și, în fond, nici nu putem vorbi despre o atitudine pasivă, doar receptivă, a organului vizual; avem de-a face, de la bun început, cu o activitate care nu este de obicei continuată dincolo de punctul unde se poate opri, pentru a ajuta să se formeze ceea ce în mod obisnuit se numește o reprezentare – un rezultat al activității coroborate a diferitelor organe de simț. În loc de a se opri la acest punct, canalizând rezultatele spre o direcție străină, activitatea ochiului se izolează în artist; și în timp ce

<sup>1</sup> Traian Herseni, *Sociologia literaturii. Câteva puncte de reper*, București, Editura Univers, 1973, p. 11.

<sup>2</sup> Konrad Friedler, „Despre aprecierea operelor de artă plastică”, în *Scrisori despre artă*, București, Editura Minerva, 1993, p. 367.

procesele ce se desfășoară datorită altor activități senzoriale sunt întrerupte și opriate, are loc, treptat, o evoluție care se concretizează într-o sferă de plăsmuiuri specifice și total independente. Independente de perceperea celorlalți, nu rupte însă total de realitate.

Importanța ochiului (definitorie pentru pictorul care vede într-un fel anume și pentru scriitorul care are capacitatea de a observa amănuntul) nu poate atenua importanța cuvântului. Cercetările asupra originii limbajului au încercat să demonstreze legătura psihofizică dintre excitația transmisă organului de simț și mișcarea prin care ia naștere cuvântul. Dacă această legătură a fost sau nu bine înțeleasă prezintă mai puțină importanță decât faptul că s-a recunoscut existența unei asemenea legături. Rămâne sigur faptul că literatura nu poate exista în afara cuvântului, a unei exprimări speciale și a metaforizării lui, ceea ce înseamnă renunțarea la o treaptă, trecerea de la o realitate la alta prin evitarea comparației și plăsmuirea unui alt sens.

## CAPITOLUL 2

### TEORII SOCIOLOGICE ASUPRA LITERATURII ȘI ARTEI

#### 2.1. Alegerea semnificației

Arta este un nume care se aplică multor genuri diferite de produse și activități omenești. Nici unul dintre genuri nu pune stăpânire clar și indiscutabil pe acest titlu. Acestui simbol verbal și echivalențelor lui în alte limbi le-au fost atașate o varietate de înțelesuri: unele vechi, altele noi; unele învechite, altele curente. Dicționarele însărcă mai multe, toate la fel de corecte. Chiar și în domeniul esteticii și criticii de artă, sunt curente mai multe înțelesuri. Nu există o bază a priori pentru a hotărî care este înțelesul real sau adevărat al „artei“. Acolo unde autoritățile nu cad de acord asupra înțelesului unui termen, iar lexicografiile oferă diferite alternative, scriitorul sau profesorul trebuie să aleagă, conștient sau inconștient, un înțeles.

Alegerea semnificației nu este doar o problemă pur verbală. Ea exprimă interesele și convingerile cuiva și afectează cursul ulterior al gândirii cuiva cu privire la faptele implicate.

Cuvântul „artă“ derivă din latinescul *ars* (plural *artes*) și reține ceva din sensurile acestui cuvânt latinesc. Echivalentul cel mai apropiat în greacă este *techrie*, dar el diferă acum considerabil ca înțeles de ambele cuvinte antice. Cuvântul englez *art* are echivalențe aproximative în toate limbile civilizate, cum ar fi *Kunst* în germană, care au suferit schimbări oarecum similare ca înțeles.